

Др Жарко МУЉАЧИЋ

ДУБРОВНИК И ПРВА ФАЗА АУСТРИСКЕ АКЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ 1788 ГОДИНЕ

О догађајима у нашим земљама за вријеме рата 1788—1791 доста се код нас писало, па је тако и дјелатност малог одреда аустриске војске у Црној Гори од прољећа до јесени 1788 год. на темељу докумената из Бечког и Цетињског архива углавном добро позната.¹ Међутим, нико се од досадашњих истраживача није позабавио документима из Државног архива у Дубровнику, а ови у многочем бацају ново свјетло на догађаје из те године или нам откривају нове, досад непознате појединости. То се може видјети из два чланка која сам досад објавио у вези са збивањима у нашим јужним крајевима тих година.²

Овдје објављујем овећи рад који захвата раздобље од почетка 1788 год., кад се поменути потхврат припремао, па све до средине јуна 1788, кад је покољем на Скадарском Језеру вјероломни Махмут-паша Бушатлија показао своје право лице. Друга фаза аустриске акције у Црној Гори, која се, како је познато, завршила повлачењем, излази из оквира овог рада. Сви су ови до-

* Напомена: Употребљавам ове скраћенице за ознаку архивских серија Државног архива у Дубровнику:

Исправке и акти 18 стољећа, I. и акти.

Acta Consilii rogatorum, Cons. Rog.

Litterae et commissiones Levantis, Ll.

Litterae Ponentis, Lp.

Minute di lettere per Ponente, MLp.

¹) В. Ђорђевић, „Црна Гора и Аустрија у XVIII веку“. Пос. изд. СКА XXXII, Београд 1912; Исти, Исписи из бечких државних архива у којима су документи уз дело „Црна Гора и Аустрија у XVIII веку“, *Зборник за ИЈК*, II одељ., IV св., Београд 1913; Д. Вуксан, *Петар I Петровић Његош и његово доба*, Цетиње 1951; Д. Лекић, *Спољна политика Петра I Петровића Његоша (1784—1830)*, Цетиње 1950; Д. Вуксан, „Вукасовићева мисија у Црној Гори и догађаји у 1788 и 1789 години“, *Записи*, Цетиње 1940, бр. 1—3; Р. Драгићевић, „Неколико нових докумената од 1748 до 1834“, *Историски записи* III, Цетиње 1949, св. 1—2; Исти, „Документа из архиве црногорских гувернадура“, *ib.* III, Цетиње 1949, св. 5—6; IV, св. 1—3; V., Цетиње 1950, св. 1—3. У неким документима и регистрима које је објавио Ј. Радонић, *Acta et diplomata ragusina*, Београд 1951, V књ. (стр. 540—541 и 587—596) има помена и о догађајима у Црној Гори. Најновији рад Г. Станојевића, „Венеција и аустриско-црногорски односи кра-

гађаји виђени из Дубровника, при чему су из бројних докумената — који, могли бисмо рећи, дан по дан прате збивања у недалекој околини ове мале републике — особито истакнути они из којих се сазнају непознате појединости било о улози службеног Дубровника на линији Беч — Црна Гора, било о улози појединих дубровачких поданика који су акцију помагали, али су притом пазили да сувише не компромитују своју владу.

Грађа коју сам искористио важна је и зато што показује у једном практичном случају мудро држање дубровачке владе и дипломатије, захваљујући коме је Република успјела, искористивши супротности међу велесилама, да и овај пут спасе своју неутралност а тиме и независност у изванредно тешким приликама, кад је постојала тенденција да се Дубровник заузме и употреби као војна база. Ова лабудова пјесма дубровачке дипломатије у борби трију царстава једна је од посљедњих њених афирмација.

*

Дубровачка влада се одувijek занимала за све што се дешавало у околним подручјима, па стога није чудо што је путем разних канала (дипломатских и конзуларних претставника, поузданика, случајних путника и домаћих) настојала да сазна шта се спрема на Балкану, нарочито од дана кад је избио рускотурски рат. Очекивао се, наиме, и улазак Аустрије у рат против Турске, а многи знакови указивали су на то да се Аустрија занима и за Црну Гору и Албанију,³ па је дубровачка влада хтјела на вријеме да зна какав ће правац узети догађаји у њеном сусједству.

јем 18 вијека“, *Историски записи VIII*, Цетиње 1955, књ. XI, св. 1—2, 39—64, зауставља се баш на почетку поменутог рада, а рад В. Винавера, „Црна Гора, Скадар и Дубровник крајем XVIII в.“, *ib. IX*, Цетиње 1956, XII, 1—2, 42—77. говори о томе врло кратко.

²) Ж. Муљачић, „Дубровачки извјештај о приликама у Херцеговини у прољеће 1788“, *Годишњак Историског друштва Б. и Х.*, IV, Сарајево 1952, стр. 277—285; Исти, „Прилог политици Дубровника за аустријско-турског рата 1788/9“, *Хисторијски зборник VI*, Загреб 1953, бр. 1—4, 25—32.

В. и Ж. Муљачић, „Томо Басиљевић—Басељи, претставник просвјетљена у Дубровнику“, *Пос. изд. САН 299*, Одељ. литер. и језика књ. VIII, Београд 1958, гдје има података о односу аустрофилског дијела дубровачке власти према тим догађајима, особито на стр. 22—24. Задатак је истраживача који су радили у венецијанским архивима да употпуне ову слику која је нужно једнострана јер писцу није било могућно да оде у Венецију.

³) О томе шта су дубровачки дипломате из Беча и других градова јављали о дјеловању опата Долчија, Каменаровића, Марковића и др. писаћу другом згодом. В. о њима засада оно што пише Г. Станојевић, н. д. (1) и М. Пантић, „Себастијан Сладе—Долчи, дубровачки биограф XVIII века“, *Пос. изд. САН 288*, Одељ. литер. и језика књ. VII, Београд 1957, стр. 35.

14 I 1788 Мало вијеће је преслушало Тома Габелјанина који је изјавио да долази из Скадра, гдје је био лијечник Махмут-паше Бушатлије прије неголи су га напале султану одане чете. Уз пашу боравио је у опкољеној тврђави 37 дана и био свједок трију јуриша босанских, румелиских и арнаутских војски. Коначно није хтио више да остане у каштелу и пребјегао је румелиском бег-лербегу. О Црној Гори није знао ништа одређеније. На питање да ли је видио неког странца у тврђави, изјавио је да је тамо био неки човјек из Угарске, велика пијаница и врло лоше одјевен. Иако је дотични човјек стално говорио да нема новаца, трошио је дневно по два-три угарска златника. Једнога дана дао је Габелјанину 4 цекина само да однесе и одложи близу неке цркве камен на коме је он био нешто записао некаквим чудним словима. Габелјанин га је послушао, али шта је на камену писало не зна.⁴

Влада је установила да је тајанствени незнанац боравио управо у то доба (јануар 1788) у Дубровнику под именом Фрањо Пихлер (Pichler). Стога је писала свом конзулу на Ријеци Антуну Виту Барчићу молећи га да чим нешто о том мистериозном путнику сазна смјеста јави у Дубровник, а то му неће бити тешко, јер Пихлер иде на Ријеку истом фиљугом (брзом лађом) којом иде и писмо које влада шаље свом конзулу.⁵

Барчић је влади одговорио 26 I повратом брода патруна Балда Вучице. Није успио да сазна много, али је чуо да је Пихлер тражио ријечног гувернера, па како овога није могао наћи јер се налазио на отсуству, изјавио је Пихлер да мора смјеста у Беч да се састане са царем.⁶

Дубровачка влада је из овога сазнала да се ради о необично важном странцу па је испитивала петорицу морнара, чланове посаде брода патруна Вучице. Они су 9 II изјавили да су прије 24 дана кренули из Трпња, најсјеверније дубровачке луке. Тицали су Сплит, Задар, Новаљу и Раб, било због лоша времена, било због снабдијевања (Пихлер је, наиме, тражио да му купе јаја и меса). За осам дана стигли су на Ријеку. Остали су тамо три дана док су укрцали дуван због којег су имали на повратку окапања с млетачким жбирима у Сплиту. Они су увјерени да је странац био са њима задовољан.⁷

Осим преко својих сталних кореспондената, сазнавала је дубровачка влада за многе новости и преко приватних писама. Ова су након раскуживања (које је било обавезно за пошту из крајева у којима је владала нека епидемија) долазила у Тајништво, гдје су их поново печатали и ковертирали те притом, разумије се, и читали. И пошта која није долазила из заражених крајева била је често подвргавана цензури. Било је и случајева да су сами др-

⁴) *И. и акти*, 3176/I, 308.

⁵) *Лр* 121, 3 од 13 I 1788.

⁶) *И. и акти*, 3122, 57.

⁷) *Иб.*, 3176/I, 316.

жављани, примаоци поште из иноземства, из патриотских побуда јављали влади разне вијести, па су се онда ти политички одломци регистровали и остајали као документи у архиву. Коначно, било је случајева да влада није жељела да она фигурира у дописивању, па је приватницима, обично вишим чиновницима, наређивано да потписују службене списе, састављене у првом лицу сингулара као да пише пријатељ пријатељу, и да их шаљу својим знанцима или особама које су на сличан начин биле употријебљене од иностраних власти. У нарочито важним пословима државна су се писма потписивала псеудонимом, а на ту исту фиктивну адресу слали су се и примали повјерљиви одговори. Све је ово било потребно напоменути да се може разумјети оно што слиједи.

12 II 1788 капетан Томо Пешут писао је властелину Ђурђевићу-Бунићу (Giorgi-Bona) приватно писмо, и овај је јавио влади да се у Трсту оружају 3 руска брода, а у Сењу 12 царских, укључиво и онај којим он управља (Нап.: кап. Пешут био је, као и многи Дубровчани, ступио у аустриску поморску службу) и да се још не зна гдје ће бити употријебљени. Мноштво војске спрема се и сакупља у лукама Трсту, Ријеци, Сењу и Карлобагу. Џанкарло Машкарић иде ускоро у Дубровник.⁸

И Млечани су се занимали за догађаје у вези са Црном Гором и Албанијом, па је, напр., 17 II и. г. дубровачки тајник Фаченда одговорио Зуани В. Фоскаринију, тајнику генералног провидура, у Котор да о Пихлеру не зна ништа потање него само то да је почетком године дошао у Дубровник копненим путем из Херцегновог сав подеран и да је властима изјавио да се зове Фрањо Пихлер и да је био Бушатлијин лијечник. Отишао је на Ријеку. О неком руском војном лицу које је наводно прешло у Црну Гору Фаченда не зна ништа.⁹

7 III јавио је А. В. Барчић с Ријеке да је тамо стигао цар Јосип II који обилази Приморје. Бродови се ужурбано спремају. На једном од већих је капетан Јако Лупис из Оребића. Говори се да ће Венеција остати неутрална. Неки аустриски официри, међу којима су Вукасовић и Марковић, прешли су у Црну Гору а можда су отишли и даље, у Албанију. Ако о свим овим догађајима још нешто сазна, јавиће на вријеме влади.¹⁰

Прије него што је ово писмо стигло у Дубровник, капетани Вукасовић и Пернет стигли су у малу и забачену конавоску луку Молунат одакле су се 9 III јавили кратким француским писмом, коме није сачувана адреса, некој личности у Дубровнику. Та је

⁸) Иб., 3176/I, 317. Џанкарло Машкарић био је родом из Дубровачке Републике. Он и брат му Влахо били су већ отприје у аустриској служби. О улози Влаха Машкарића и других Дубровчана у оснивању аустријске флоте в. Ј. Луетић, „Дубровачки поморци у стварању бивше аустријске морнарице“, *Дубровачки вјесник*, бр. 45 од 24 VII 1951.

⁹) Лр 121, 27.

¹⁰) И. и акти, 3122, 61.

личност била угледни дубровачки сенатор Лукша Соркочевих-Сорго, који је био у Бечу добро виђен јер је 1781 год. боравио ондје неколико мјесеци у својству изванредног поклисара те је био познат ако не као отворени аустрофил, а оно као дискретан властелин који ће аустриским претставницима настојати да по могућности изађе у сусрет. Вукасовић и Пернет јављали су му повјерљиво о сврси свог доласка. Њих цар шаље „да уз помоћ становника Црне Горе правимо диверзије у грофовију Херцеговину“. Соркочевиху су послали Машкарића који носи писмо и попис свега што би им могло устремати. Они га моле да брзо и искрено одговори шта би од цијелог посла он могао преузети на себе и да свакако сачува све у тајности. Текст овог писма (у преводу) и одговор дубровачке владе на 19 питања и захтјева садржаних у овом допису већ сам објавио.¹¹ Сам оригинални упитни лист није се у Дубровнику сачувао, па не знамо тачно шта се тражило у 12. и 13 питању.

Међутим до одговора није дошло одмах и глатко, већ је настала читава узбуна у редовима дубровачке аристократске владе, особито на тајним сједницама Сената. Овдје су нам много помогли фрагментарни остаци сенатских записника у концепту, гдје су се биљежиле не само одлуке (које доносе и сачувани чистописи сенатских сједница) него и дискусија са назнаком ко је шта предлагао.

Ц. Машкарић, дубровачки поданик моментано у аустриској поморској служби, био је у Дубровнику заустављен и предведен на испитивање. Дапаче, није јасно да ли је успио да претходно уручи Соркочевиху писмо аустриских капетана. Можда јест, па је Соркочевих сам пријавио цијелу ствар властима, схвативши да писмо не долази њему као приватнику него као члану Сената. Мало вијеће је 11 III подвргло Машкарића напорном испитивању. Сам записничар овог саслушања наводи на крају да је изјава Машкарићева врло тешко добијена, да му је зној текао у капима и да је стално понављао да се ради о његовој војничкој части, каријери и животу те да нико не смије знати шта је он признао, а особито не оно што је рекао у вези са Соркочевихем.

Машкарић је изјавио да је он особа од повјерења маршала де Венса који је врховни заповједник царске војске у Хрватској. Овај је судјеловао у Бечу на вијећањима гдје се планирало искрцавање трупа и муниције на неком дијелу дубровачке обале како би се с тога мостобрана узнемиривали Турци збока. Знајући да је Машкарић Дубровчанин и к томе још поморски капетан, позвао га је де Венс у Беч да даде податке о мјестима погодним за искрцавање. Машкарић је средином јануара био примљен у одјељењу маршала Хадика и кад је чуо шта се спрема, настојао је да докаже непроведивост односно бескорисност овог потхвата, у коме би се узалуд жртвовала мала Дубровачка Република, а Турцима се

¹¹) Ж. Муљачић, н. д. (2), Сарајево 1952.

не би озбиљно нашкодило. Предложио је да је много лакше и изводљивије искрцавање на „ничјој земљи“ између млетачког и турског подручја и успио је да за то добије пристанак Хадиков. Маршал му је наредио да о томе састави писмени елаборат. По томе плану који се сада спроводи у живот отишли су у Црну Гору Хрват Филип Вукасовић и Француз Пернет, обојица царски официри, бродом пуним оружја и муниције и са 10.000 цекина. Машкарић је био командант брода. Признао је да је муницију искрцао у Паштровићима без пристајања, помоћу лађа које су дошле с обале. Муниција се већ налази у Црној Гори. Два официра ће се вечерас (11 III) искрцати и сјутра ће већ бити у Црној Гори, а бешкот и жито биће искрцани јавно као роба купљена од Црногораца. Новаца ће бити доста само за почетак, па је стога пао предлог да се шаљу новчане дознаке на Дубровник, а одатле мало по мало у Црну Гору. Међутим, увидјело се да би свако судјеловање Републике у овим финансиским трансакцијама компромитовало Републику, па је стога он Хадику предложио заједничког знанца Лукшу Соркочевећа да он држи ту благајну аустриске војске као приватна особа. У погледу организовања курирске службе Машкарић је изјавио да је чуо да ће официри из Црне Горе писати неком Катићу у близини Херцеговог, а овај ће се побринути да писма стигну у Дубровник особи коју означе официри. Влада нема друге бриге него да писма прослиједи за Ријеку или неку другу аустриску луку, а најбоље ће бити да се пошаљу из Трпња или неке друге мање и самотније луке у западном дијелу Републике, да ствар не падне у очи турским и другим шпијунима. Аустријанци се не мисле служити дубровачким лукама док су Турци господари Херцеговине, али чим они буду одатле истјерани од Црногораца, предвођених аустриским официрима — што се може догодити у десетак дана, јер није далеко од Црне Горе до Неретве, нестаће опасности од Турака. Тада ће аустриска влада од дубровачке можда затражити неку луку, па он савјетује да се том захтјеву удовољи кад се већ мора. Аустријанци су наводно хтјели одмах да траже једну луку, али их је оптимист Машкарић мудро наговорио да малко почекају, јер нема смисла изложити Дубровник турској освети, а ради се о самим 10 дана. Аустријанци мисле да заврше рат у једној кампањи и да заузму све земље којима управљају Турци до линије Херцеговина—Београд. У Црној Гори боравио је око мјесец дана, наставио је Машкарић, руски официр Стефан Мирковић, који је дошао из Беча да склони Црногорце на аустриску страну (!!), а у име руске царице (!!). Прије неколико дана је отишао. У Дубровник су ранијих година често залазили аустриски официри, одјевени на хрватски начин („alla croata“), па су, да прикрију сврху свог боравка, продавали платно, жељезну робу и слично. Сам генерал Павлић био је тако једном згодом у граду и играо се с војницима у крчми „на прсте“ („alla mora“) да га не препознају. Аустриски двор не цијени много свог конзула у Дубровнику, старог Дубровчанина Миха Мили-

шића, јер су га неки морнари оцртали као неспособна и непажљива. Зато неће да се њиме служи у овој важној ствари.¹²

Природно је да је након ове важне изјаве сазван Сенат који се састао 13 III. Из записника те сједнице види се само да је изабран одбор тројице: Миха Тудишевића, Лукше Соркочевића и Брње Кабужића. Њима је стављено у задатак да испитају познате чланке („i noti articoli“) и поднесу идући дан Сенату своје мишљење.¹³ Међутим, из новопронађених концепата записника и фрагмената тајних одлука можемо лијепо видјети ток дебате и снаге двију групација које су се том згодом сукобиле.

На почетку дебате Шишко Градић тражио је од Лукше Соркочевића да се овај закуне да ће рећи све што зна, јер се и дужд у своје доба заклео млетачком Сенату кад је дао изјаву о тајном разговору с Јосипом П. М. Пуцић је био против имитирања страног поступка. Б. Кабужић изнио је жаљење Малог вијећа што вијест о доласку Машкарићева брода с муницијом није остала непозната. Б. Гучетић је предложио да се читају параграфи конвенције између Дубровника и цара Леополда I из 1684 год., да се види шта је Дубровник дужан да учини. Разви се дебата хоће ли Соркочевић одговорити под својим именом или ће се потписати псеудонимом, јер ако Турци дочују за ово дописивање, могли би тражити да им се Соркочевић изручи као аустриски агент. Неки су били мишљења да се уопште не одговори, јер официри нијесу показали никакво пуномоће па се можда ради о варалицама. У најмању руку није сигурно да су они послани од цара. Ову је струју подупро Луцо Пуцић који је изнио да је сам цар њему рекао једном у Птују да не смију вјеровати свакоме, јер има много авантуриста по свијету. Лукша Соркочевић био је мишљења да је врло близу уништење Турског Царства. Аустријанци ће врло скоро избити на дубровачку границу па стога треба нешто и ризиковати и учинити Аустрији извјесне услуге како би цар и министар Кобенцл завољели Дубровник. Ако у томе успију, цар ће лакше схватити да одржање дубровачке слободе и пловидбе може њему само користити. Ако ускрате Аустрији помоћ, биће сматрани као турски савезници и сносиће посљедице (можда ће их Аустрија окупирати).¹⁴ На крају су се сви сложили да се изабере одбор тројице, како смо видјели горе. Сви се заклеше да неће никоме говорити шта се вијећало. Браћа Машкарићи Џанкарло и Влахо Илијини именовани су по молби „стонским племићима“, али је и ово именовање имало да остане у најстрожој тајности.¹⁵

Сјутрадан се у Сенату развила жива дебата у вези с одговорима на питања која је донио Машкарић од Вукасовића и Пернета, и о начину како да им се пише. Око другог питања дуго се

¹²) *И. и акти*, 3176/I, 328.

¹³) *Cons. rog.* 195, 175.

¹⁴) *И. и акти*, 3183, 11 свешчић, ф. 1—4.

¹⁵) *Иб.*, 12 свешчић, ф. 1.

расправљало (требало је посудити новаца официрима, а да то нико не сазна). Маро Џамањић био је за то да им се посуди до 5.000 цекина, док је М. Тудишевић држао да је боље не дати ништа него тако малу своту. На крају је преовладало мишљење да је опасно по Републику примати новце, јер нема банкира, па је једини начин да се акција финансира директна достава новца из „Аустриског Приморја“ морским путем до под Црну Гору. Затим се прешло на гласање по тачкама, па је параграф бр. 1 одобрен уз коректуре с 24 према 6, бр. 2 исто, бр. 3 с 23:8, 4 једногласно, 5 са 27:3, 6 једногласно, а преосталих 13 чланака са 28 према 2 гласа. Одлучено је да Тајништво сва писма за Црну Гору пише под лажним именом и непознатим рукописом, а да се у име Републике пише де Венсу и Кауницу. Предлог да се дарује аустриски конзул у Дубровнику Михо Милишић одбила је штедљива већина са 17 према 10.¹⁶

Сјутрадан се опет састао Сенат. Б. Кабужић је предложио да се пише цару нека узме, ако жели, у зајам дубровачке новце у бечким банкама, јер да они не могу дати новац неовлашћеним особама, а све да би и хтјели, не би могли одмах. У граду нема златних цекина, а да их се почне наоколо тражити, било би врло сумњиво. Ово све треба лијепо изложити, да се у Бечу не помисли да не дају због шкртости. М. Џамањић додаде да није паметно писати да су официри неовлашћени, јер ће им Кауниц лако послати пуномоћје па би онда били присиљени да даду велике своте и тако би сами себи шкодили. Кнез изјави да би зло било ако официри јаве у Беч да нијесу могли извршити налог због помањкања новаца. „Ако хоћемо да осигурамо слободу, не смијемо жалити трошка“, заврши он своје разлагање. У Сенату се појавила једна друга струја, која је жељела да причека да би видјела развој ситуације. У име ове струје Л. В. Соркочевеић (није идентичан с Л. Соркочевеићем, оп. Ж. М.) предложио је да се пошаље у Беч поклисар који ће цару приказати слабо стање дубровачких финансија, које да су страдале због трошкова у доба куге у залеђу и рећи му да је Дубровник и поред тога спреман да помогне те даје Аустрији у зајам 100.000 форината, уложених у Бечу. Против овог предлога који је ишао за тим да се добије у времену, устао је Б. Гучетић бацивши паролу да је основно да стране трупе не иду преко дубровачке државе. Џиво Кабужић пребацио је Сенату да је јуче донио неколико непромишљених одлука. Јавило се, напр., да у Херцеговини има за војску способних 10.000 Турака и 6.000 хришћана обају закона, а има сигурно 20.000 муслимана и исто толико хришћана. На крају је одлучено да се у првом реду пише де Венсу, аустриском команданту на унско-савском фронту. Барчић ће му послати владино писмо у својој коверти и замолиће га да на исти начин, преко Барчића одговори. На крају

¹⁶) Cons. rog. 195, 176—176 нема о овоме ништа. Из *И. и акти*, 3183, 11, ф. 5—9 црпао сам све ове податке. Тајни закључци су у 3183, 12, ф. 1—3.

је одлучено да сва писма која стигну из Црне Горе иду на Ријеку, да се не да зајам официрима и да Мало вијеће састави писма како је одлучено.¹⁷

У 121 књизи копија „Писама на Запад“ сачувани су, под бр. 38 и 39, дописи послани 16 III D'Ayali и Барчићу. Они не садрже ништа о горњему. Међутим, међу концептима у 7 потсерији ове серије налазимо под истим датумом писмо за Барчића коме се наређује да писмо за маршала Венса које ће му донијети државни курир Ђуро Петровић пошаље маршалу у Карловац или гдје се моментано налази, и то најжурније и у властитом омоту, да се не види грб Републике. Маршал ће одговорити на адресу Federico Wenzel, Дубровник. Таква писма Барчић не смије мијешати са државнима. Патруну лађе која их буде преносила мора рећи да их не преда заједно с приватном поштом Лоренцу Циромела, каванару поријеклом из Италије, који је у Дубровнику вршио и дужност поштара. Ако нема дубровачких лађа, може та писма дати и страним лађама, али њиховим патрунима мора наредити да писма баце у море ако их неко нападне. Дубровачки поморци већ за то знају, и не треба им давати такве упуте. У свему нека пази на најстрожу конспирацију.¹⁸

У писму управљеном де Венсу дубровачка влада је описала како је Соркочевић примао писма из Молунга и јавио влади, а ова је једва дочекала пригоду да и дјелом посвједочи своју смјерну оданост цару, за кога је спремна да жртвује све, па и сам живот (!!!), само кад би таква жртва могла користити. Али, зато што је Република окружена Турцима, који све помно прате, ови би варвари могли у тили час уништити цијелу државу, а да од тога не буде ни најмање користи за царску војску. Стога је Сенат, сигуран да цар не жели дубровачку пропаст, с неизрецивим жаљењем обуздао своју спремност да се жртвује за цара и одлучио да, док трају овакве тужне прилике, подузме само оно што није опасно. Сенат доставља Венсу предлоге и одговоре у прилогу (нијесу се овдје сачували, оп. Ж. М.). Моли га да пише на фиктивну адресу Federico Wenzel кад буде нешто јављао официрима. Дубровачка влада примаће таква писма с Ријеке и слати их даље по утврђеном распореду.¹⁹

18 III дошао је у Мало вијеће патрун Лука Шуљага и изјавио да је управо довезао с Ријеке Пихлера по наредби Барчићевој. Овај је 5 III имао разговор са царем и причао да ће он и још три особе кренути у Црну Гору. Путем су разни знатижељници настојали да сазнају ко је Пихлер, али Шуљага им није хтио то рећи. Кад су стигли у Груж, интересовао се Пихлер гдје станује Луцо Пуцић.²⁰

¹⁷⁾ И. и акти, 3183, 11, ф. 10—13 и 12, ф. 3—3.

¹⁸⁾ МЛр 21, 254.

¹⁹⁾ Иб. 21, 255.

²⁰⁾ И. и акти, 3176/I, 329.

Изгледа да се разни царски емисари у Дубровнику нијесе сувише прикривали па је Сенат 18 III повјерио Малом вијећу да сазове Пихлера и друге који буду дошли и да им савјетује да се владају конспиративно.²¹ И Барчићу је 22 III писано у истом смислу. Град је мален, вели се у том допису, а ови странци својим владањем шкоде царским интересима, јер ће Турци помало све сазнати, па би и Дубровник могао настрадати. Стога нека он овако савјетује свима за које сазна да ће бити послани у Црну Гору.²²

Док се Машкарићев брод враћао у Трст, он је боравио у Конавлима у сврху организовања везе с официрима у Црној Гори. Одатле се 20 III јавио Фаченди. Писао је како је сва роба искрцана, а Млечани су се касно сјетили и направили преметачину, али без успјеха. Езоповским језиком додаје да мора на Ријеку а заборавио је име трговца који се понудио да ће му помоћи да нађе лађу са 6 веслача у самотну мјесту. Ако та лађа буде у Трпњу, треба му и једна од Груза до Стона. Кроз Град ће проћи ноћу. Чим добије вијести да су му другови срећно стигли на одредиште, иде у Дубровник, па ако буде имао времена, много ће му тога рећи усмено. Тражи од Фаченде (тј. од владе) копију оних параграфа које је дао трговцу и друговима јер му је то потребно због полагања рачуна претпостављенима. Ову копију треба печатити печатом трговчевим, а може је добити и преко свог шуре Мата Сесе (Sessa). Машкарић тражи да му се преко истог Сесе пошаље и патент о милости удијељеној њему и брату, само ако је готов, а Сеса ће платити трошак. Он не сумња да ће својом живом ријечи моћи много да користи пријатељу, да се не би доносиле кобне одлуке док њега не буде, а будући да пријатељ то зна, сигурно ће му припремити добру лађу.²³

21 III стигао је у Цавтат Пихлер. Није ни знао да га прати Петар Кристић, поузданик дубровачке владе, који је о томе писао Фаченда (тј. влади).²⁴

Република је под псеудонимом F. Wenzel одговорила Машкарићу одмах 21 III. (Ово писмо није сачувано, али је сачуван дупликат са постскриптумом од 23 III, оп. Ж. М.). Измишљени Wenzel писао је свом „пријатељу“ да дође ноћу у Груз гдје може преноћити код бродограђевног мајстора Миха Виленика који ће му и припремити лађу за Стон. Стонски кнез даће му лађу до Трпња, гдје ће чекати на редовну поштанску фиљугу која ће кренути на сјевер исти дан или најкасније сјутра. Прилаже му копију упита, а патенти ће скоро бити готови. Моли га да му по Виленику пошаље писмени одговор.²⁵

²¹⁾ Cons. rog. 195, 182.

²²⁾ Lp 121, 48.

²³⁾ И. и акти, свежањ 186/11,97.

²⁴⁾ Иб., 3389/2а, 51.

²⁵⁾ Иб., свежањ 186/11, 98.

Међутим, Вукасовић и Пернет који су 21 III били у Стањевићима нијесу још били успоставили везу с Машкарићем па су управили молбу Лукши Соркочевићу молећи га да им разјасни разлог због кога Машкарић нити долази нити им се уопште јавља.²⁶

Машкарић није примио до 23 III писмо владе, па је, не знајући за нову адресу F. Wenzel, писао 23 III поново у Дубровник на адресу Ludovico N. N. Извијестио је да је писао у Црну Гору и послао онамо писма трговца кога Ludovico познаје. Но, пријатељи из Црне Горе, забринути због прекида везе, послали су њему, Машкарићу, дана 21 III курира што значи да до тог дана није његов курир Јово Катић к њима стигао. Сигурно су га омеле на путу велике кише 19 и 20 марта. Машкарић просљеђује истог курира у Дубровник, камо овај носи и нека писма за руског конзула. Пошто ни он ни његови пријатељи не знају име трговца које је Лудовику познато, моли га да им открије ту нову фирму. Нека тај трговац одговори на адресу Машкарић—Цавтат. Он ту чека писма која ће Катић донијети од трговца Иви Десину, а овај предасти њему. Поново тражи од фиктивног Лудовика копију познатих упита, патенте те евентуална писма из Ријеке за њега или за његове пословне пријатеље у Црној Гори. Кривац свега закашњења је Јово Катић који није хтио да путује за вријеме кише.²⁷

Влада је примила 23 III ово писмо и писмо из Стањевића од 21 III, те је као одговор Машкарићу преписала своје писмо од 21 III које се путем, како се чини, изгубило, или курир кога је послао Сеса није нашао Машкарића. Wenzel (тј. влада) пише у одговору и пријатељима у Црној Гори и објашњава им зашто су толико дуго чекали на прво писмо. Поново препоручује Машкарићу да дође ноћу у Виленика и јавља му да ће исте вечери дати његову стрицу дум Петру Машкарићу пергамене.²⁸

У писму Вукасовићу и Пернету Wenzel пише да је 14 III одговорио на њихово писмо од 9 III преко Машкарића који му је 23 III јавио да им је тај одговор већ послао. Он (тј. влада) побринуће се за лађу која ће превести њихова човјека у Карлобаг. Да се очува тајност, нека се дотичник јави Милишићу.²⁹

Међутим је влада сазнала, вјероватно од Кристића, да је Томо Дордели (Dordelli), жупник у Грудити (Конавли), у дописивању с Пихлером. У одговору влади Дордели се брани да је он вјеран поданик и да је већ прије доказао своју вјерност, када је влади јавио све што је сазнао од Пихлера. Пошто ће Пихлер и овога пута доћи у Конавле и сигурно се с њиме састати, то моли за савјет да ли га смије примити.³⁰

²⁶) Иб., 186/11, 95.

²⁷) Иб., 186/11, 99.

²⁸) В. биљ. 25.

²⁹) И. и акти, 186/11, 100.

³⁰) Иб., 3389/2а, 52.

Официри су 29 III имали дубровачко писмо од 23 III па су одговорили да захваљују на услугама и моле да се дубровачки курир пошаље у Карлобаг с пакетом који треба уручити команданту града. Ако има у Дубровнику поште, нека је предаду доносиоцу који се одмах враћа у Стањевиће. Писмо је састављено у плуралу, али потписао га је само Пернет. На крају је замолио да се на њихов трошак купи десетак младих мазги.³¹

Истога дана јавио је П. Кристић из Цавтата вијести. У локалитету Трасте искрцао је аустриски брод 2 особе и 7 чланова пратње. Црногорски владика јавио је генералном провидуру да је за њ стигла храна коју је послао госп. Куртовић па је провидур допустио да се „жито“ искрца у Будви. По ноћи је искрцано преко 1000 пушака и много муниције. 27 III био је сазван збор на Цетињу. Ту су се имали окупити Црногорци, а требало је да дође и Махмут-паша да се изјасни о царским понудама. Чује се да је требало да дођу и неки руски официри. Но било је лоше вријеме па се овај збор одржао вјероватно 29 III.³²

Истога дана јавио се „Вензелу“ и Машкарић из Конавала. Он је јавио влади да Катић није више курир већ врши неку мање опасну и мање повјерљиву дужност. Отпустили су га официри, јер је тражио стално све већу плату наводећи за разлог да се боји да га Дубровчани не одаду Турцима. Но нови курир, који је на Ускрс, 23 III, донио Машкарићева писма конзулу Милишићу, слаб је и не може правити дуг пут све до Дубровника. Он предлаже да Дордели буде пункт до кога ће долазити курири с обију страна. Тако доносилац неће знати за кога су писма. Зато треба да „Вензел“ обећа попу да ће бити награђен. На крају Машкарић моли „Вензела“ да му опрости што му пише тако мало трговачки, али разумјеће га јер се познају од дјетињства.³³

Цијело ово пословање није остало потпуно непознато Турцима, како је јавио влади Антун Корбети (Corbetti) из Требиња 31 III. Турци су га испитивали не би ли шта сазнали. Реџли су му да су Дубровчани секвестирали сав барут у граду, како би га могли предати Аустријанцима, да је један официр долазио у Дубровник и сл.³⁴

Сенат је о вези преко Карлобага расправљао 31 III. Б. Кабужић је заступао мишљење да се пише у Трст јер је то мање сумњиво пошто тамо ионако иду дубровачки бродови. Све варијанте везе (два, односно три курира од Црне Горе до Дубровника преко Дорделија) опасне су, мисли он, и најбоље би било да официри пишу равно у Трст. Ни Катић ни Десин ни црногорски курири нијесу сигурни. Било је говора и о затраженим мазгама па је рије-

³¹⁾ Несређени документи 18 ст.

³²⁾ *И. и акти*, 3389/2а, 53.

³³⁾ *И. и акти*, 186/11, 102.

³⁴⁾ *Иб.*, 3176/1, 333.

шено да се одговори да и сами Дубровчани купују мазге у Турака и то љети, а сада их нема. О курирској служби најзад је одлучено да за овај пут иде лађа за Карлобаг и прослиједи за Ријеку, а да писма прима на граници дубровачки поданик Десин који ће писма предати Милишићу, а овај ће добити 50 златних цекина да добро врши своју дужност.³⁵

2 IV писао је Кристић из Цавтата влади да је неки Хрват официр који је прије неколико дана ишао с Пихлером и Машкарићем на Груду, јуче дошао лађом из Будве, након што је предао официрима царске депеше. Пихлер је отишао даље у Албанију, а Машкарић је искрцао брод и отишао из Будве. Овај млади Хрват (касније ћемо видјети да је то Мартин Барач) одушевљен је постигнутим успјесима у Црној Гори и сав срећан прича да је и Махмут за цара. Он дочекује долазак јачег одреда у Црну Гору, јер се засад тамо налазе свега један пуковник, један капетан и неколико водника.³⁶

Истота дана Малом вијећу је изнио своја запажања о разговору са Барачем жупник Дордели. Барач има задужење да од Корчуле доведе под Будву аустриске транспортне бродове. Чуо је од њега да је 31 III дошао на границу Махмут и да је преговарао са царским официрима. Овај ће сигурно бити за цара: посјекао је једног подређеног пашу који је против Аустрије. Црногорци су спремни са око три регименте, тј. око 12.000 војника, а очекују са Ријеке 6.000 војника.³⁷

Сенат је 7 IV одговорио на неко несачувано Дорделијево писмо, а 9 IV је расправљао о вези са Црном Гором, јер Десина нема (није се био још вратио из Црне Горе, оп. Ж. М.). На крају је ријешено да се писма пошаљу, како би се утро траг, неком Путици, коме ће се јавити ако дође по њих курир из Црне Горе.³⁸

14 IV дао је изјаву Малом вијећу Вице Риги (Righi), дубровачки поданик који је по наредби Малог вијећа ишао у Милишићеву кућу и тамо нашао царског војног капелана Јосипа Крмпотића и официра М. Барача. Обојица су изјавили да знају да Република ради за њих и Аустрију све што се може. Капелан је упоредио положај Републике са човјеком који се налази у устима лава, а Барач је рекао да је држање Републике супротно од млетачког непријатељског става. На Ригијево питање шта има ново у Црној Гори, рекоше да је одржан збор и да су се сви изјаснили за цара осим становништва Црмнице (Zarniza), која да не може јер зависи од скадарског паше. Но и Црмничани су накнадно пристали уз цара јер је паша дао њиховим главарима писмену дозволу. Официри су подигли вјешала и објесиће издајнице и отпаднике. Око 400 људи стално чува манастир а Црногорци се помало

³⁵) *Иб.*, 3183, 11, ф. 13—18; 12, ф. 3—4; *Cons. rog.* 195, 191.

³⁶) *Иб.*, 3389/2а, 56.

³⁷) *Иб.*, 3176/I, 334.

³⁸) *Иб.*, 3183, ф. 18—19.

привикавају на војну дисциплину. Моћи ће их се регрутовати око 10.000 али толики број не може ван земље, јер ће 3.000 чувати Црну Гору. Барач иде де Венсу да ургира напад његова корпуса са савско-унског фронта у смјеру Црне Горе и Албаније. Црногорци ће изаћи царевцима у сусрет и удариће на Турке слеђа. Крмпотић је изјавио да он иде равно к цару јер да су га официри и Црногорци опуномоћили да преговара са царем о увјетима под којима би Црна Гора пристала да дође под цара. О Махмут-паши држи да ће овај ударити на Турке када се царска војска приближи. Засад је цару довољно да он мирује и да тако не да султану да мобилише Албанце. Смакнуо је једног пашу и Тахир-агу који нијесу одобравали његову нову политику. Ипак су официри и даље опрезни према паши. Машкарић је 12 IV отпловио за Трст а под Будву је дошао нови брод с муницијом, али се Млечани противе искрцавању. Они да су писали официрима нека пошљу 1.000 Црногораца да брод искрцају под Спичем, ако Млечани не допусте искрцавање на миран начин. Код Ливна се према неким вијестима већ налази аустриски корпус, састављен од 6.000 Хрвата и исто толико Нијемаца (!!!). Капелан Крмпотић заврши да ће наговорати цара да не шаље више трупе морем јер је пут напоран те напаћени војници нијесу послјије у стању да марширају по врлетним планинама.³⁹

15 IV Мало вијеће је испитало Ива Десина који се управо био вратио из Црне Горе и Албаније. У Црној Гори су он и Пихлер били један дан. Видио је својим очима да се сва Црна Гора покрила цару и да има 12.000 људи под оружјем. Затим су он и Пихлер били у Скадру осам дана, и Пихлер је трипут посјетио пашу. Паша има 20 топова и 200 људи у тврђави. Дошли су били изасланици Црмнице (Czernizza) да питају пашу шта ће радити јер се сва Црна Гора предала цару, а паша њима да учине што и остали. Дао им је написмено да им неће ништа нажао учинити. Паша би се и сам био већ поклатио цару да су Вукасовић и Пернет вишега чина, бар генерали. Паша је дао Пихлеру писмо за цара. У Црној Гори налази се један руски официр. Видио је да га царски официри не воле па није хтио узети њихова писма. Дошао је још један брод с муницијом, али се Млечани опиру искрцавању, па стога иде неки поп да се ту жи цару. У Албанији сви хришћани и многи муслимани желе царску власт. У тајну су упућени и патер Еразмо и млетачки вицекомзул Сума (Summa). На Цетињу се ужурбано раде утврде а говори се да ће доћи 1.000 аустриских војника да задрже Црногорце на својој страни. Официри се чуде да царевци не напредују у Босни, а без тога не могу ни они дјеловати. Пихлер се у Албанији приказивао ка лијечник да га не смакну као шпијуна па је и Махмут њега приказивао као лијечника.⁴⁰

³⁹) Иб., 3185, 33.

⁴⁰) Иб., 3185, 34.

Дан послије тога, 16 IV, пред маловијећником Кабужићем Дордели је изнио неке појединости о боравку Пихлерову у Ко-навлима крајем 1787 кад је петнаестак дана боравио на дубровачком земљишту. Био се управо вратио из Албаније али није више имао код себе писмо Махмут-паше за цара јер су га млетачке власти у Херцеговом биле ухапсиле и он је спалио писмо да га Млечани не прочитају. Што се тиче најновијег развоја ситуације, Дордели је сазнао да је Пихлер као царски опуномоћеник склопио с пашом уговор по коме ће Албанија потпасти под цара с тим да Аустрија обећава слободу вјере муслиманима, који ће и даље имати посебна своја гробља и друга света мјеста, пашино власништво остаје неокрњено, а у мировном уговору Албанија остаје обухваћена и гарантована. Међутим, баш у часу кад се Пихлер спремао за повратак носећи те увјете, појавио се фра Еразмо са писмом руског резидента у Венецији. Сада се паша узохолио видећи да га и Руси траже те је повећао своје захтјеве и затражио да га Аустрија призна као гувернера и команданта Албаније. Усмено је рекао Пихлеру да бар 12.000 Аустријанаца мора чим прије провалити у Херцеговину, а он да ће са својом војском учинити у Босни и Србији више него сва царска војска заједно, али све то треба учинити прије доласка азиске војне скупине, која је врло јака и стиже на бојиште кроз два мјесеца. Паша тражи од цара 8 ратних бродова да контролише албанску обалу. Пихлер је након тих разговора са пашом био врло охол и самодопадно је говорио да ће он то све испословати. Годило му је да се паша у такве преговоре није хтио упустити с официрима него баш с њим. Није хтио Дорделију дати до ријечи када је овај посумњао одакле ће цар дати 8 бродова кад их ни сам нема много. На крају је Дордели изјавио да се у кући Пера Кристића у Цавтату говоркало како то да руски гусарски бродови плијене дубровачке бродове, а млетачке само прегледавају. Пихлер да је добадио: „То цар допушта, јер не жели неутралаца близу својих држава“. По мишљењу Дорделијеву, фра Еразмо је руски емисар у Албанији, а официр Мирковић врши исту дужност у Црној Гори. Аустриски официри су у мучном положају. Држи да су дали ухапсити Мирковића. Вукасовић је писао Пихлеру да он не може због тешке ситуације доћи са Цетиња на море.⁴¹

Овај извјештај читан је у највећој тајности на сједници Сената од 17 IV. Пошто је било дошло до више инцидената између Црногораца и поданика дубровачких, те између дубровачких бродова и руских „арматура“, Сенат је закључио да се од Аустрије тражи интервенција. Милишић је имао да пише Венсу и официрима у Црној Гори како би аустриске снаге и у Хрватској и у Црној Гори (а такође и њихови савезници Руси и Црногорци) путем манифеста сазнале да је Дубровник под царском заштитом. О току дебате Мато Пудић изрекао је једну значајну реченицу, која

⁴¹) Иб., 3185, 35.

врло концизно изражава немоћ дубровачке владе да води неку самосталнију политику. Он је рекао: „Ми смо тако малени да не можемо учинити ни корака а да себе не изложимо великој погибељи“ („Noi siamo tanto piccoli che non possiamo fare alcun passo senza grave pericolo“).⁴²

Наредних неколико седмица нешто се смањила напетост, те су Дубровчани ту и тамо јављали у Беч вијести о кретању турске војске и ратне морнарице.⁴³ 23 IV преко Трпња пребачен је на сјевер (у Трст или Ријеку, већ камо жели) „познати Црногорац“. Нијесмо му могли установити име.⁴⁴ Истога дана влада је замолила аустриског конзула Милишића да израчуна све трошкове које је учинила или ће учинити убудуће за аустриске официре у Црној Гори.⁴⁵

19 V вратио се са Ријеке већ познати нам Лука Шуљага својим трабакулом, те је испричао дубровачким властима да је путем срео два трабакула на којима је било око 300 аустриских војника. Официр Барач рече му да их он води у Црну Гору, а ако се не буду могли искрцати код Будве, ићи ће у Албанију. По мишљењу Барачеву, ускоро ће се на ушћу Неретве искрцати око 12.000 војника, а Пихлер ће довести у Црну Гору још један брод пун војске.⁴⁶

Из нама непознатих мотива Сенат је 21 V закључио да дубровачки поданик Иво Десин, бивши курир, не смије више излазити из Дубровника без дозволе под пријетњом смртне казне. Малом вијећу је наложено да га узме у службу као војника са 10 динарића плаће дневно, а капетан Луже сноси за њ одговорност ако побјегне.⁴⁷

26 V Дордели је опет саслушан. Изјавио је да је Пихлер поново дошао у Цавтат. Од њега је Дордели сазнао да је с њим допутовала у Дубровник нека висока аустриска особа, по рангу тајни дворски савјетник, који ће се скупа с њиме бавити односима с Албанијом и затражити од Републике зајам. Пихлер је инсистирао код Дорделија да му на сваки начин пронађе Десина, и овај му је морао то обећати. Дордели је донио у Дубровник и писмо за тог непознатог аустриског руководиоца којим га Пихлер позива у Цавтат да га у Дубровнику свако не гледа. Дордели је признао властима да је видио Десина али да га је отјерао. Угледном странцу дао је Пихлерово писмо и рекао му да није нигдје могао наћи Десина. Странац је хтио најприје да говори с конзулом па тек онда да иде бродом у Цавтат. Дордели је одбио да даље прима и ша-

⁴²) Cons. rog. 195, 200; *И. и акти*, 3183, 11, ф. 20—22 и 12, ф. 4—4.

⁴³) Cons. rog. 195, 204.

⁴⁴) *Иб.*, 206.

⁴⁵) *Иб.*, 206.

⁴⁶) *И. и акти*, 3176/I, 347.

⁴⁷) Cons. rog. 195, 221.

ље пошту за Аустријанце, с мотивацијом да се неће наћи Конављанин који би ризиковао живот и ишао кроз турску анклаву у Суторини и млетачко подручје у Боки до Црне Горе и натраг. На повратку у Цавтат опет је видио Пихлера и донио му поруку. Пихлер му је изручио помодни сребрни сат као дар оног странца и затражио брод са 6 морнара и здравствени лист да може кренути у Будву. Дордели је на крају саслушања рекао да се боји да је Десин ипак успоставио везу са својим ранијим наредбодавцима, ако не са странцем кога не познаје, а оно с Пихлером кога познаје, и да постоји опасност да га Десин ода, па да због тога Пихлер с њим прекине пријатељство, иначе тако корисно по Републику.⁴⁸

У вези с тим Сенат је 26 V закључио да Мало вијеће преко Дорделија ступи у везу с Пихлером и да му прикаже како би Десин служећи Аустрију могао компромитовати Републику пред Турцима, који већ нешто сумњају. Ако Пихлер буде инсистирао да му баш Иво Десин треба за службу у Црној Гори и Албанији, Сенат ће му удовољити, али му се напомиње да Десин није савсим поуздана особа. Ово исто саопштиће Милишић угледном странцу госп. витезу Броњару (Brognaud). Ако им пак треба брод до Будве, нека се послуже лађом капетана Милоње (родом је из Хрватског Приморја).⁴⁹

28 V писала је дубровачка влада ријечком гувернеру Шапару (Szapary) да су у ноћи 23 V три аустриска трабакула искрцала 300 војника код Будве али да су се становници опрли. Међутим, касније је јављено да су их млетачке власти оног краја пропустиле.⁵⁰

Истога дана одбијен је у Сенату предлог који је ишао за тим да из „Аустриског Приморја“ дође за канцелара Милишићу једна особа која би руководила слањем новца у Црну Гору, јер је Милишић стар и не може да се тиме бави. 4 VI је ријешено да се са Броњаром изведе ствар како се одлучило (шта, није јасно, оп Ж. М.).⁵¹

Због веће конспиративности закључено је 4 VI да се уоудуће предају билтени са вијестима Милишићу и да их он препише и шаље на Ријеку. Колико се види из докумената, тако се радило скоро све до краја рата.⁵²

Тих дана је дубровачка влада примила врло важно Машкарићево писмо из Сења, писано 25 V. Машкарић јавља влади да је био у Дубици у штабу хрватског корпуса код маршала Лихтенштајна (Lichtenstein) и де Венса. Показали су му одговор на пи-

⁴⁸) И. и акти, 3176/I, 349.

⁴⁹) Cons. rog. 195, 224—224.

⁵⁰) Lp 121, 158.

⁵¹) Cons. rog. 195, 224 и 227.

⁵²) Cons. rog. 195, 226; Lp 121, 165.

тања која је он у марту и. г. послао влади док се налазио у домини. Рекоше му да су и цар и они врло задовољни одговорима и да цијене пријатељску Дубровачку Републику. Машкарић пише да је он својим претпостављенима жарко препоручио своју домину и замолио их да препоруче официрима у Црној Гори да у случају упада у Херцеговину Црногорци под њиховом командом не учине ништа нажао поданицима Републике. Машкарић је захвалан свом природном принципу (тј. дубровачком кнезу, оп. Ж. М.) за добра која је њему и његову потомству удијелио. Цар и ратни савјет налазе се у освојеном Шапцу те Сенат може писати њима преко њега јер то није далеко. Граде се два шамбекина (врста брода) с којима ће он изаћи средином јула у бојно извиђање по Јадрану. Војни руководиоци желе да се и даље шаљу вијести под именом *Federico Wenzel*. На крају прилаже изванредно важна писма за Вукасовића и Пернета.⁵³

Дана 25 VI допрла је у Дубровник вијест да су људи скадарског паше на Скадарском Језеру побили аустриско изасланство: Броњара, Пернета и још неколицину који су се враћали са службене посјете паши.⁵⁴ Вијест о овом вјероломном убиству потврђена је 26 VI, кад се у Дубровник вратила царска лађа из Будве, иста она којом се одвезао Броњар. Убиство се збило у суботу (21 VI 1788 ујутро. Вукасовић је по вијестима исте провенијенције и даље господар ситуације. Ново је да су у Стањевиће дошли пуковник Ивелић и још три руска официра који да ће се скоро састати с Вукасовићем.⁵⁵ Овим преокретом политичке ситуације која коинцидира с појачаним занимањем Русије за развој прилика у Црној Гори завршава се прва фаза аустриске војне и дипломатске акције у Црној Гори.

Како документи из других врела показују, аустриска акција у Црној Гори није успјела јер је народ Црне Горе требало још једном да искрвари за туђе интересе и да сноси главни терет ратовања, па кад је било јасно да Црногорци не показују сувише интереса да се жртвују за туђе планове, а поготову да ратују изван своје земље за туђе интересе, онда аустриском малом одреду није преостало друго него да се повуче, а Црногорци су били остављени сами себи са нешто мало оружја и муниције.

На крају доносим у преводу занимљив докуменат, писмо скадарског паше који јавља Ахмету Беју у Подгорицу како је уништио аустриску завјеру и убио генерала Николу Пурфила(?) Оно гласи: „Велечијењени мој брате. Стављам Вам пријатељски на знање како је генерал Никола Пурфил, кога је послао цар, непријатељ наше вјере и нашег царства да подмити поданике наше и упропасти их подвалама и махинацијама изазвавши неслогу

⁵³) *И. и акти*, 3196, 39.

⁵⁴) *Лр* 121, 185. Влада даје вијести Милишићу.

⁵⁵) *Иб.*, 187.

међу њима, дошао — како рекох — у Црну Гору с опремом и муницијом. Тај је генерал царски тајни дописник и особа повјерења која зна све тајне, а с њим су дошла два капетана. Кад су прешли у Црмницу да ту изведу своје зле намјере и ђаволске пакости, ја сам то сазнао, и људи упућени против њих, хвала Небу, убили су реченог генерала и два капетана и њихове отсјечене главе дошле су мени, на чему захваљујем Алаху у нади да ће овај догађај бити средство којим ћу постићи своје спасење. . .⁵⁶

Већег цинизма у односу на дојучерашње савезнике није могло бити, и Дубровчани који су у односима с Албанијом били много лукавији него Аустријанци, послали су овај и друге приспјеле извјештаје на разне адресе не кријући своје згражавање.⁵⁷

⁵⁶) *Lp* 121, 196. Није познат начин на који је ово писмо дошло у дубровачке руке.

⁵⁷) *Lp* 121, 189.

Како се неслужбени Дубровник односио према Турцима за вријеме овога рата може се видјети из сачуваних обитељских кореспонденција и пјесама, штампаних и нештампаних, у славу аустриског и руског оружја. Особито је занимљива пјесма дубровачког књижевника Бура Фериха Гвозденице, која је под насловом „Згоде од Боја кѣ сљедише око Спужа и Жабљака годишта 1788 сложене у пјесан по Дум Буру Фериху попу Дубровчанину у похвалу Господина Филипа Вукасовића из Сења Витеза племенитога и првога војводе приславнога и причеститога Цесара Јозефа II а од И. Р. покорна слуге и срчана пријатеља реченога војводе њему на част приказане и поклоњене“ изашла 1788 или касније у Дубровнику, у штампарији Андрије Тревисана, без ознаке мјеста, да се Турци не љуте на Дубровачку Републику што дозвољава штампање таквих антитурских пјесама. Ова је пјесма невелике пјесничке вриједности али је значајна као документ из кога се види како су дубровачки аустрофили гледали на акцију Вукасовића одреда и на однос Црногораца према њима. О томе пишем другом згодом.